WARWARÚ

Elk mens is een wereld. Sommigen een kosmos.

MARTIE GENGER

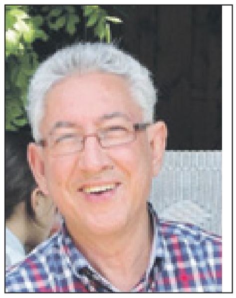
AD Wikènt is een wekelijkse uitgave van ABCourant NV en wordt als bijlage van de zaterdageditie van het Antilliaans Dagblad verspreid.

ABCourant NV
Prof. Kernkampweg z/n
Willemstad, Tel. 7472200

Curaçao 1915-1935

In de Curaçaose geschiedschrijving wordt de komst van de olieraffinaderij als een breuklijn beschreven. Door de vestiging van de Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij (CPIM) kwam er volgens de meeste schrijvers na verloop van tijd een einde aan de armoedige en traditionele agrarische samenleving.

Door Ronald Donk

Historicus Ronald Donk (1945).
FOTO PRIVÉCOLLECTIE

Aanduidingen als 'modernisering in volle vaart', 'economische emancipatie' en een 'nieuwe samenleving' geven de stroomversnelling in de maatschappelijke ontwikkelingen van na 1915 in abstracte begrippen goed weer. Maar wat merkten de eilandbewoners in hun dagelijks leven van deze ingrijpende en snelle veranderingen? Hadden de veranderingen ook invloed op de positie van vrouwen in de verschillende sociale lagen?

Het oude ideaal

Het oude ideaal was: 'werkzame en goede huismoeders'. In de 19e en een groot deel van de 20e eeuw hadden volwassen vrouwen wereldwijd veel minder rechten dan mannen. Getrouwde vrouwen op Curaçao waren tot 1975 handelingsonbekwaam en hadden bijvoorbeeld bij iedere aankoop een handtekening van hun echtgenoot nodig. Heel lang werden vrouwen op het eiland ook geweerd bij overheidsbenoemingen. Na 1915 werden meer vrouwen benoemd in het openbaar onderwijs, maar meestal hadden zij tijdelijke contracten en na een huwelijk volgde ontslag.

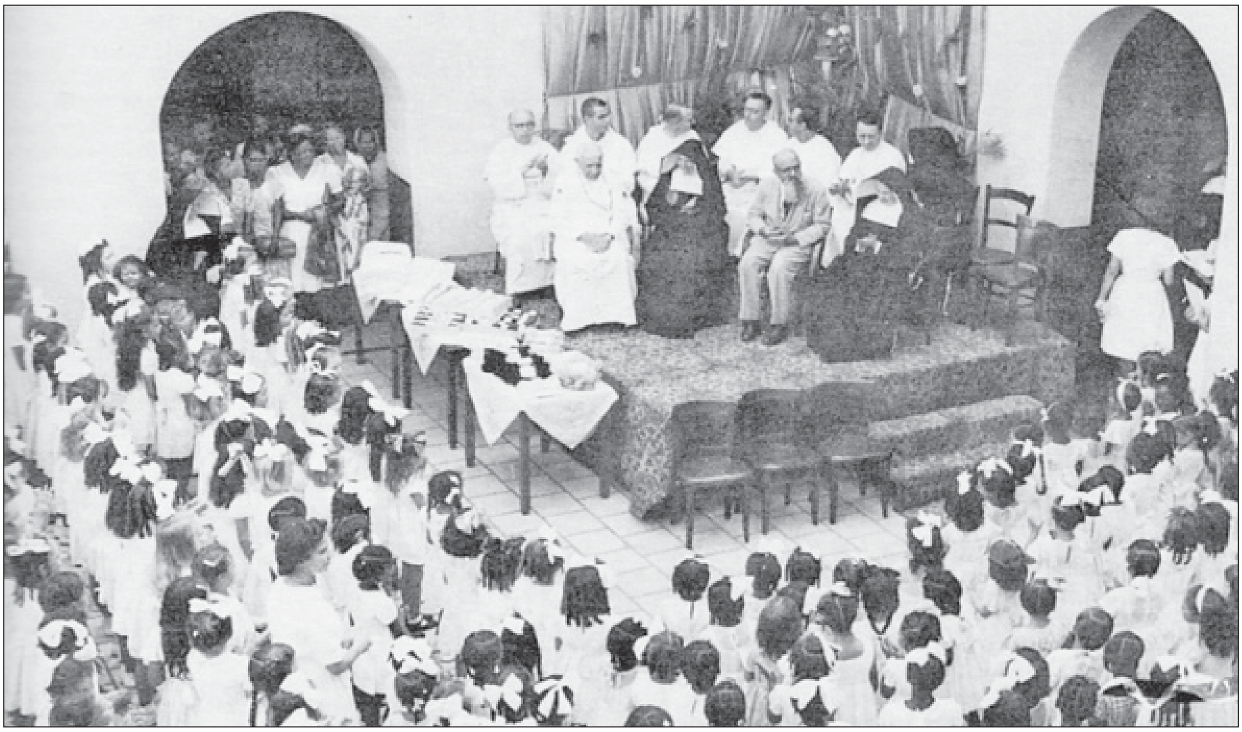
Sinds de Verlichting heerste de optimistische gedachte dat ieder mens door opvoeding en onderwijs beschaafd kon worden. Het burgerlijke beschavingsideaal van de 19e eeuw zag voor de vrouw een belangrijke rol als trouwe en volgzame echtgenote. De particuliere Nederlandse onderwijzer Brusse (1833-1895) die jaren op het eiland werkte, vond de Curaçaose vrouw 'de verpersoonlijking van alle huishoudelijke deugden' en 'liefdevolle moeders'. De ontwikkeling van vrouwelijke deugden als zachtheid, genegenheid en dienstbaarheid stonden hoog in het burgerlijke vaandel. Brusse had het waarschijnlijk over vrouwen die hij in zijn eigen sociale laag meemaakte en die pasten in de burgerlijke beeldvorming over de vrouw. Van dit type vrouw werd toen niet verwacht dat zij in het publieke domein economisch actief was. De ouders uit deze kringen vonden het onderwijs voor hun dochter belangrijk, omdat zij door een algemene en culturele ontwikkeling waarschijnlijk een betere huwelijkspartner werd. Vreemde talen, creatieve handwerken en muziek waren op de Curaçaose burgerscholen voor meisjes dan ook belangrijk. Het leren bespelen van een muziekinstrument was een pluspunt voor de jongedames.

De zusters van Roosendaal en Schijndel speelden na 1915 een belangrijke rol in de opvoeding en het onderwijs van ruim 90 procent van de schoolgaande meisjes op het eiland. Voor de meisjes van welgestelde ouders ging het op de katholieke scholen allereerst om een godsdienstige vorming en daarnaast om een degelijke burgerlijke opvoeding.

Uit de notulen van de toenmalige schoolcommissies blijkt duidelijk dat de koloniale overheid het onderwijs aan meisjes in de 19e en begin 20e eeuw minder belangrijk vond dan dat van jongens: *„De bestaande inrigtingen van onderwijs voor meisjes mogen wel geacht worden in de behoeften te voorzien. Doch de scholen voor jongens, hoewel op min of meer dezelfde hoogte staande, kunnen niet beschouwd worden aan de eischen te voldoen die voor het onderwijs aan jongens gesteld moeten worden. Deze behooren voorzeker een meer grondige en uitgebreide kennis op de school op te doen dan de meisjes"* (1883).

Veranderingen

In 1884 kwam er een nieuwe onderwijsverordening tot stand die de kwaliteit van het openbaar onderwijs wilde verhogen. Kinderen van welgestelde ouders die schoolgeld betaalden, konden voortaan op een burgerschool een mulodiploma of getuigschrift behalen. Meisjes en jongens op dit niveau kregen de kans 'Normaallessen' te volgen om onderwijzer(es) te worden. In de eerste tien jaar na de verordening haalde de koloniale overheid het personeel voor de drie openbare scholen vooral uit Nederland, maar langzamer-

Het St. Martinusgesticht was na 1915 voor veel meisjes een voorbereiding op een maatschappelijk beroep.
FOTO GESCHIEDENIS VAN DE ANTILLEN 1997

en de positie van de vrouw

Zicht op de Wilhelminaschool voor burgermeisjes in de jaren twintig of dertig.
FOTO NATIONAAL ARCHIEF CURAÇAO

Afscheid van juffrouw Jane Lingstuyl van de Wilhelminaschool in 1944. Zij begon in 1916 in het onderwijs. FOTO HENDRIK- EN WILHELMINASCHOOL

hand nam het aantal Curaçaose leerkrachten toe. Van 1816 tot 1884 kon ik maar zeven gediplomeerde onderwijzeressen - een weduwe en zes ongetrouwde dames - achterhalen die allen particuliere schoolhouder waren. In de jaren 1885-1915 waren dat er vijftien en van 1916 tot 1935 kwam ik alleen al bij het openbaar onderwijs ongeveer dertig ongetrouwde vrouwen tegen. Voor zover ik kon nagaan waren deze onderwijzeressen uit de midden- of hogere klassen. Namen als Ecker, Van Eps, Ferguson, Forbes, Helmund, Lingstuyl, De Marchena, Neuman en Prince zijn hiervoor indicatief.

De uitbreiding van de olieraffinaderij trok veel (on)geschoolde migranten aan en werkte als een katalysator voor de handel, scheepvaart, winkelbedrijven, woningbouw, autoverkeer et cetera. Het overheidsapparaat groeide met deze sectoren mee. Door de groei van het aantal beroepen waarvoor een scholing vereist was, nam de belangstelling van de ouders voor het onderwijs opmerkelijk toe. Het percentage van de bevolking dat naar school ging, steeg. Deze ontwikkelingen vergrootten de kansen van Curaçaose jongedames in een betrekking bij het openbare onderwijs. Sommigen van deze groep waren maar een paar jaar onderwijzeres, meestal tot hun huwelijk. Curaçaose meisjes die in het bezit waren van een mulodiploma of meer klassen doorliepen dan de eerste zes klassen van de lagere school, hadden door de veranderende arbeidsmarkt meer kansen op een baan dan voor de komst van de olie. Vaak boden de twee muloscholen voor meisjes ook nog cursussen steno, typen en handelscorrespondentie in het Nederlands, Engels en Spaans aan om de beroeps-competenties van de meisjes te vergroten. In de periode 1915-1935 vond een deel van de opgeleide meisjes vooral werk in het onderwijs en in de ambtenarij; dat waren betrekkingen die voor meisjes uit de burgerij als fatsoenlijk gezien werden. Ambtelijke functies die ik vanaf 1919 regelmatig in de *Amigoe* tegenkwam, waren 'koloniale schrijfster', klerk en vanaf 1927 telefoniste.

Op de katholieke burgerscholen onder leiding van de religieuze zusters zijn soortgelijke ontwikkelingen te onderkennen. Een aantal meisjes van het eiland die goed presteerde op school werd door de zusters aangenomen als kwekelingen en opgeleid voor het onderwijs. Ook ging een klein aantal naar Nederland om te studeren aan een meisjeskweekschool, onder andere de dames Jonkhout en Sprockel.

Meisjes uit de volksklassen

Het burgerlijke beschavingsideaal was bij meisjes uit de lagere klassen op de 'skol pornada' veel moeilijker in te prenten en hield veelal het leren van godsdienstige normen en waarden in (zedelijkheid en discipline). Deze meisjes moesten vanwege hun thuissituatie al op jonge leeftijd werken om een zinvolle bijdrage te leveren in het onderhoud van het gezin of de huishoudgroep. Meestal verlieten zij de school voor hun twaalfde jaar en leerden alleen maar wat lezen, schrijven, rekenen en nuttige handwerken. In de eerste decennia van de 20e eeuw kregen daarom alle meisjes op de katholieke armenscholen met overheidssteun lessen in het vlechten van strohoeden. De bedoeling van deze lessen was om de arme gezinnen meer maatschappelijke kansen te geven in hun levensonderhoud; in 1915 waren er 6.517 vlechters en dat geeft al aan hoe essentieel het onderwijs aan meisjes uit de lagere klassen was voor hun economisch functioneren in de samenleving. Ook het vak nuttige handwerken was op de armenscholen van praktisch belang (het maken van kleren).

Voor de vrouwen met minder of geen formele opleiding kwamen door de transformatie van de samenleving ook andere banen vrij, maar voor een deel kunnen we beter spreken van een horizontale maatschappelijke verschuiving op de arbeidsmarkt: in het hoedenvlechten en in de landbouw waren er na 1920 veel minder vrouwen actief. Dit verlies van banen werd gecompenseerd door onder andere een toenemende behoefte aan huishoudelijke hulpen en wasvrouwen in de betergesitueerde gezinnen waarvan de kostwinner een goed inkomen had bij de raffinaderij.

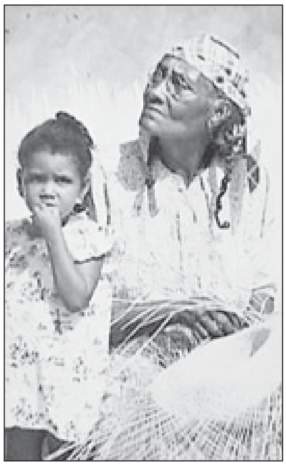
Vrouwenemancipatie?

Kunnen we uit deze gegevens concluderen dat de emancipatie van de Curaçaose vrouw na 1915 begon? Dat hangt van de omschrijving van het begrip af. Ik beschouw emancipatie als een proces naar zelfstandigheid van een bepaalde sociale, culturele of etnische groep die al of niet bewust streeft naar een gelijkwaardige positie in het maatschappelijke leven. In dat geval was er toen slechts sprake van een begin van gelijkwaardigheid. Juridisch bleef de vrouw namelijk nog ondergeschikt aan haar vader of man, in de Koloniale Raad zaten alleen maar mannen en in het onderwijs hadden vrouwelijke landskinderen in tegenstelling tot Nederlandse onderwijzeressen en leraressen toen geen leidinggevende functies.

Wel hebben we vastgesteld dat het aantal vrouwelijke ambtenaren en docenten van het eiland uit de midden en hogere klassen toenam. We kunnen deze feiten zien als het begin van de eerste golf van een langdurig proces van verticale sociale stijging. In de geschiedenis emanciperen de middengroepen in de context van een bepaalde samenleving zich trouwens eerder dan de daaronder liggende sociale klassen. De door mij beschreven vrouwengroep uit de (gegoede) burgerij werd zich door de veranderende samenleving als gevolg van de olie meer bewust van hun achterstand en probeerde via een opleiding en de uitoefening van een beroep een zekere maatschappelijke status te bereiken.

Bronnen: Jaarverslagen schoolcommissie en de Amigoe 1915-1935.

Een zuster, een onderwijzeres en meisjes die hoeden leren vlechten (1925). Op de andere foto een vrouw die hoeden vlecht. FOTO ZUSTERS VAN SCHIJNDEL/GA HET NA.NL